

JOAN IGNASI SERVERA VILA

ALGUNES ANOMALIES EN L'EVOLUCIÓ
DE LA Ę DEL LLATÍ VULGAR EN EL CATALÀ
DE MALLORCA

1. *INTRODUCCIÓ*

La particular evolució de les E tòniques del llatí vulgar en català ha cridat fortament l'atenció dels lingüistes durant la major part del segle XX. Filòlegs com Fabra, Moll, Coromines i molts d'altres també de nacionalitat no catalana han mirat d'explicar satisfactòriament aquesta controvertida qüestió.

Amb aquest treball, però, el que es pretén no és incidir més sobre la problemàtica d'aquesta evolució, sinó sobre diferents anomalies en l'evolució de [e] del llatí vulgar en què hom esperaria un resultat [ə] en mallorquí, però que es realitzen majoritàriament [e] sincrònicament, per mirar d'esbrinar-ne les causes.

2. *ASPECTES DIACRÒNICS DE L'EVOLUCIÓ DE LES EE
TÒNIQUES LLATINES*

És adient fer un breu resum de l'evolució general de les EE tòniques del llatí per observar les anomalies a què es farà referència al llarg d'aquest treball.

El llatí clàssic distingia les vocals no tan sols per la qualitat, sinó per la quantitat, de manera que hi havia una oposició fonològica de quantitat vocàlica. Això implica l'existència de vocals llargues i vocals breus. Així, es parteix d'un sistema en llatí clàssic amb dues EE diferenciades per la quantitat: una E llarga, representada per Ē, que es troba a paraules com HABĒRE, CATĒNA, CĒPA, TRĒS, etc.; i una E breu, representada per Ĕ, present a mots com TĔRRA, GĔLUS, ANĔLLUS, DĔCĪMUS, etc.

Ja en llatí vulgar, però, es comença a introduir una distinció fonològica de qualitat enfront de la de quantitat, de manera que el grau d'obertura de les vocals passa a ser distinció fonològica.

Aquesta diferència qualitativa força una diferenciació de les vocals no ja entre llargues i breus, sinó entre obertes i tancades, de manera que les vocals breus tendeixen a obrir-se, mentre que les llargues tendeixen a tancar-se. Així, doncs, la \bar{e} passà a ser una [e] en el llatí vulgar, i la \check{e} , passà a ser una [ɛ]. Una altra vocal, però, també arribà a [e]: la \check{i} , que, en obrir-se pel fet de ser breu, adopta una realització que es confon amb la de [e].

El resultat d'aquest canvi (sempre fent referència únicament a les vocals tòniques) es pot observar en aquest quadre:

<i>Llatí clàssic</i>		<i>Llatí vulgar</i>
\bar{e}	>	[e]
\check{i}		
\check{e}	>	[ɛ]

Aquest és, doncs, el punt de partida per a totes les llengües romàniques, i per tant, també per al català: un llatí vulgar amb dues E tòniques diferenciades qualitativament: una E tancada [e], i una E oberta [ɛ].

Ara bé, en el cas del català de Mallorca, sincrònicament, l'inventari de E tòniques inclou tres sons fonològicament diferenciats: una e tancada, [e], una e oberta, [ɛ], i una e neutra, [ə]. Explicar quin camí han seguit les EE del llatí vulgar, amb dues realitzacions, fins arribar a les tres realitzacions del català de Mallorca no ha estat una tasca que no hagi suscitat controvèrsies, i els diferents autors han provat d'explicar-ho. De fet, el trencaclosques de les ee tòniques catalanes es complica encara més quan es té en compte que les [e] del llatí vulgar han esdevengut majoritàriament [ɛ], i les [ɛ] del llatí vulgar han esdevengut majoritàriament [e]. Com s'ha pogut produir aquest canvi tan dràstic sense confusions? Per què a partir de dues realitzacions del llatí vulgar es passa a tres en català insular?

Evidentment, és difícil donar una resposta plenament satisfactòria a aquesta qüestió sense pensar que el context fònic d'aquestes vocals els ha d'haver influït¹ o que potser altres elements vocàlics distints de les E del llatí vulgar han pogut arribar també a una realització de [ʔ], [e] o [ə].

Efectivament, si s'observen les ocurrencies de les realitzacions de [ʔ] en català de Mallorca (en endavant, mallorquí), es veu que no sempre corresponen a una [e] en llatí vulgar, sinó que hi influeix el context fònic en què es troben: si s'observa la següent llista de mots, es veu que tots provenen d'una Ē en llatí clàssic, i per tant d'una [e] en llatí vulgar, i que, no obstant això, han mantengut el seu timbre inalterat: TĒRRAM > [ʔtɛrə]; ĠĒLAT > [ʔʒɛlə], PRĒTIUM > [ʔprɛw]... Així mateix, també hi ha casos de Ē i Ǽ, [e] en llatí vulgar, que també han mantengut el seu timbre inalterat, contràriament al que s'esperaria: ĠĪBBUM > ĠĒBU > [ʔʒɛp]; RĒGEM > [ʔrɛj]... Es poden agrupar aquests casos excepcionals i es comprova que, normalment, aquestes anomalies s'expliquen pels contextos fònics.

Igualment, hi ha altres elements vocàlics que han donat lloc a [e] en català, com ara el contacte d'una A amb una Y, tant si és d'origen vocàlic com consonàntic. En mallorquí, com en gairebé tota la resta del català, el contacte A + Y ha evolucionat cap a [e]: FACTAM > FAYTA > [ʔfɛtə]; FORNARIUM > FORNAYRU > [ʔfor'ne].

També és important conèixer el moment històric en què el català fou introduït a les Illes: després de la conquesta de Mallorca per Jaume I, l'any 1229, l'illa fou repoblada per nous pobladors catalans, i això implica que el català del segle XIII és el punt de partida del català de Mallorca. I, a causa del fet insular, hi ha romàs bastant inalterat. Cal pensar, doncs, que el mallorquí té moltes semblances amb el català que es parlava al Principat al segle XIII, i d'això se'n tenen testimonis evidents.²

1. En aquest sentit, vg. Joseph GULSOY, *L'evolució de les ee tòniques en català*, dins *Estudis de gramàtica històrica* (Barcelona/València, Institut Universitari de Filologia Valenciana / PAM, 1993), p. 95.

2. Per a informació més detallada sobre l'evolució de les EE, vegeu la bibliografia.

3. RELACIÓ ENTRE LA SITUACIÓ ACTUAL DEL MALLORQUÍ I L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA

En el mallorquí actual hi ha tres timbres diferents per a les e tòniques: ['e], a mots com [pə'nerə], ['ʎet] o ['ʒep]; ['ə], a mots com ['sərə], ['mənɹə] o ['nəvrə]; i ['ɛ], a mots com ['sɛl], ['tɛrə] o ['sɛvrə]. Com ja s'ha dit, el punt de partida són només dues vocals diferents en llatí vulgar, si es deixen de banda les ['e] provinents d'A + Y:

— Una ['e] que ha donat gairebé sempre ['ə], amb molt poques excepcions, totes per raons fonètiques; les excepcions a l'evolució general ['e] > ['ə] són les següents:

- En contacte amb palatal, ['e] > ['e]: ĠĪBBUM > ['ʒep]; RĒGEM > ['rej]; LĪNGUAM > ['ʎeŋgo]; LĪGNAM > ['ʎepə].
- En contacte amb [r], ['e] > ['ɛ]: CĪNĒREM > ['sɛnrə], VĪRGĪNEM > ['vɛrɹə].
- Per metafoia, ['e] > ['i]: SĒPĪAM > ['sipi].
- En hiat, ['e] > ['i]: DĪEM > DĪA > ['diə]; SIT → SĪAT > ['siə].

Val a dir que a la major part d'aquests contextos es poden trobar contraexcepcions que els diferents autors han intentat justificar.

— Una ['ɛ] que ha donat majoritàriament ['e], però també ['ɛ] segons els contextos:

- Ha donat ['e] gairebé sempre, llevat dels casos següents:
 - Davant [l]: ĠĒLAT > ['ʒelə]; PĒLAGUS > ['pɛlək].
 - Davant [r] o [r] + cons.: TĒRRAM > ['tɛrə]; INFĒRNUM > [inɿfɛrn].
 - Davant [w] secundària: PĒDEM > ['pɛw]; DĒCEM > ['dɛw].
 - Davant [nr]: DĪEM VĒNĒRIS > [di'venrəs]; TĒNĒRUM > ['tenrə].
 - Cas excepcional: SĒPTEM > ['set], PĒSTEM > ['pɛstə].

Tots aquests casos són prou regulars a tots els dialectes.

Fora dels contextos fonètics esmentats, l'evolució és ['e] > ['ə] o ['ɛ] > ['e]. Els lingüistes han postulat diverses teories per justificar

aquesta evolució. No s'entrarà, però, en aquest treball, en una anàlisi detallada de l'evolució de les EE llatines, sinó que se'n mostra el més significatiu i acceptat. Per a més detalls, consultau la bibliografia.

Així mateix, val a dir, i és important per a aquest treball, que els cultismes entren majoritàriament amb [ɛ]: *univers, cèl·lula, època, espècie...*

4. L'EVOLUCIÓ DE LA [ɔ] EN LA RESTA DE DIALECTES

Com ja s'ha exposat, la [ɔ] prové de la [e] del llatí vulgar. En els dialectes occidentals, però, aquesta [e] ha mantengut inalterat el seu timbre original, llevat d'alguns contextos, com ara davant líquida, on l'evolució ha estat [e] > [ɛ]: MUSTĒLAM > [mos'tɛla]; VŘĪDEM > ['bɛrt].

Contràriament, als dialectes orientals, com ja s'ha vist, [e] > [ɔ]. El camí, però, no ha acabat aquí. A tots els dialectes orientals peninsulars, a la part oriental de Menorca, a la part sud-oriental d'Eivissa i a les viles mallorquines de Lloseta, Alaró i Binissalem, aquesta [ɔ] ha evolucionat cap a [ɛ], de manera que [e] > [ɔ] > [ɛ]. Així, doncs, el territori on ha perviscut el so [ɔ] ha quedat reduït a Mallorca (exceptuant-ne les tres viles esmentades), la part occidental de Menorca (Ciutadella i Ferreries), i la part sud-oriental d'Eivissa. Les raons d'aquesta evolució [ɔ] > [ɛ] són males d'explicar. Diversos autors ho han intentat, amb arguments més o manco convinents. S'ha proposat que el poden haver impulsat el poc rendiment fonològic de l'oposició /ɔ/ - /ɛ/,³ que hauria evolucionat cap al segon element per economia, o el fet que un sistema vocàlic amb dos graus d'obertura per a les oo, i tres per a les ee està en desequilibri, i hauria evolucionat cap a dos graus d'obertura per a les oo i ee, com és el cas en el català actual, on hi ha dos graus d'obertura per a cadascuna d'aquestes dues vocals.

Curiosament, l'alguerès, que també partia d'una [ɔ], ha evolucionat cap a [e] i no cap a [ɛ], coincidint amb els dialectes occidentals, probablement per influència del sard,⁴ llengua romànica molt conservadora que ha mantengut inalterat el timbre de les EE llatines.

3. Veg. Joan VENY, *Els parlars catalans* (Palma, Ed. Moll, 1982), p. i *Dialectologie catalane*, p. 309. Veg. també Joseph GULSOY, *op. cit.*, p. 87.

4. Veg. Heinrich KUEN, AORLL VII, p. 130.

5. *ALGUNS MOTS QUE FUGEN DE L'EVOLUCIÓ ESPERADA*

El conjunt de paraules amb [ʔ] en mallorquí és un inventari tancat, que no admet elements nous. Els cultismes entren, com ja s'ha exemplificat, majoritàriament amb [ɛ], i hi ha d'altres casos anòmals amb [e] que es poden atribuir probablement a la influència castellana. Es pot dir que només els neologismes amb la terminació *-et* adopten la pronúncia amb [ʔ], per analogia del sufix diminutiu *-et*, molt arrelat a l'Illa, i que es pronuncia amb [ʔ]. Neologismes com ara *disquet* tenen en el conjunt de població catalanoparlant de l'Illa una solució majoritària amb [ʔ] (per aquesta raó), però no manquen les pronúncies amb [e].

Tot seguit, doncs, es presenten alguns mots en què hom esperaria, per etimologia, una pronúncia amb [ʔ], quan el que se sent majoritàriament entre la població catalanoparlant de l'Illa és una realització amb [e], i se'n proposen les causes.

* *El mot «planeta»*

Aquest mot prové del llatí *PLANĒTAM*, del qual se n'esperaria una pronúncia [plə'nətə], que és la proposada al *DCVB*. Malgrat això, una gran part de la població mallorquina pronuncia [plə'netə]. És un cas especialment curiós, perquè conté el segment *-et*, i així i tot la pronúncia és tancada (vegeu el primer paràgraf d'aquest apartat). El fet que sigui una paraula masculina acabada en *a* pot haver fet perdre la interpretació popular del segment *-eta* com a diminutiu. Les raons d'aquesta anomalia són, probablement, per la influència de la pronúncia castellana [pla'neta], llengua a través de la qual molts de mallorquins han conegut aquest mot culte, i això es fa més clar quan es constata que un nombre de parlants no descartable pronuncien aquest mot sense fer les neutralitzacions de les *a*. El mot s'ha adaptat parcialment, neutralitzant les dues *aa* àtones, però no ha canviat el timbre de la *e* en l'idioma de calc, prova que permet suposar que, com s'ha dit, el conjunt de paraules amb [ʔ] és més aviat tancat i no admet nous ele-

ments amb facilitat. Cal destacar també que el mot planeta no és desconegut a Mallorca, però amb una altra accepció: com a sinònim de l'esdevenidor, dels auguris que hom pot esperar. Aquesta accepció, que fins i tot s'usa en dites, com ara «planetes, que hem de córrer» ha estat fortament patrimonialitzada, com ho demostra el fet que s'hagi interpretat com a paraula femenina, i es realitza sempre amb [ʼə], fet que demostra que una realització amb [ʼe] per referir-se al mot culte es deu a una pronúncia acastellanada.

* *El mot «fre»*

L'etimologia d'aquest mot, FRĒNUM, demostra que la pronúncia esperada és [ʼfrə], quan els mallorquins solen pronunciar [ʼfre] o, encara més sovint, directament el castellanisme [ʼfreno]. Aquest fet condueix a pensar que les raons de l'anomalia és, de bell nou, la influència castellana, perquè aquest mot ha entrat en el mallorquí a través d'aquesta llengua. S'ha de considerar també que el derivat verbal d'aquest mot, *frenar*, es pronuncia normalment [ʼfre'na], quan, probablement, si una realització [ʼfrə] fos habitual, la pronúncia seria [ʼfrə'na].⁵

* *El mot «terreny»*

L'ètim TERRĒNĒUS, segons el *DCVB*, és l'origen d'aquest mot. Altres autors proposen altres ètims, però tots ells amb ĩ o Ē, de la qual cosa se n'esperaria una pronúncia [tə'rɛŋ]. Es podria adduir que el contacte amb la palatal podria haver tancat la neutra en [ʼe], donant lloc a [tə'reŋ], pronúncia majoritària, però sembla poc probable per l'existència d'altres mots amb [ʼɛŋ], com [ʼsɛŋ] o [əs'trɛŋ]. Altra cop, la influència del castellà [te'reno], pronúncia també habitual entre els

5. En mallorquí es troba una tendència a mantenir inalterat el timbre de la vocal e en posició àtona a mots en què aquesta vocal, en posició tònica, presenta [ʼe] o [ʼɛ]. Així, de [ʼneu], [ne'va], de [ʼset], [se'tət], però [ʼtrəs], [trə'zət]. Vg. també Joan VENY, *Notes phonétiques sur le parler de Campos (Majorque)*, «Boletim de Filologia», núm. 22 (1962) (Lisboa), ps. 323-340.

mallorquins (fins i tot a topònims com *El Terreno*), sembla ser la causa més probable d'aquesta anomalia.

* *El mot «pesebre»*

Aquest mot és també d'introducció recent a Mallorca, on el pesebre s'ha anomenat tradicionalment *betlem*. Prové del llatí PRAESĒPEM > *pesebre*, per metàtesi de la [r]. Del llatí Ē se n'hauria d'esperar una pronúncia [ʔ] en mallorquí, que es pot sentir en alguns indrets de l'Illa, però és molt esporàdica, amb un clar predomini de la pronúncia amb [e] i amb [s]. En aquest cas, les raons poden ser tant per causa de la influència castellana (hipòtesi reforçada per la realització anòmala [s]) com per causa del català peninsular, a través de la qual, mitjançant cançons de Nadal, pot haver arribat una pronúncia d'aquest mot amb [e].

* *El mot «cercle»*

Tal com recull el *DCVB*, la pronúncia a Mallorca d'aquest mot és [ˈsɛrkol] o [ˈsɛrklə], tot i que el seu ètim és CĪRCĪLUM, del qual se n'esperaria [ˈsɛrkol] o [ˈsɛrklə]. En aquest cas, la influència del castellà *círculo* o *cerco* sembla poc probable, i és més fàcil pensar que el context consonàntic hi ha pogut influir. De tota manera, mots amb un context consonàntic semblant com [ˈvɛrʒə] tenen una pronúncia amb [ɛ], i d'altres com [ˈvɛrt] han mantingut sense problemes la pronúncia amb [ə], per la qual cosa l'explicació d'aquest fenomen es fa controvertida. Potser una pronúncia col·loquial [ˈʃɛrkol] justificaria millor una pronúncia amb [e], que posteriorment es podria haver corregit de bell nou cap a la despalatalització de la fricativa inicial, amb manteniment del timbre alterat en [e]. Cal destacar que el *DCVB* recull a tots els dialectes una pronúncia [ˈsɛrkəl], mentre que per a *cèrcol* es presenten les variants [ˈsɛrkol] i [ˈsɛrkol].

* *El mot «meta»*

Altra cop un mot amb un ètim amb \bar{E} (<MĒTAM) ha donat lloc a una [e] en mallorquí, contràriament al que s'esperaria. La probable introducció d'aquest mot a través dels mitjans de comunicació en castellà és l'explicació més probable d'aquesta anomalia.

* *El mot «bidet»*

Aquest mot s'ha inclòs perquè, com *planeta*, es pronuncia amb [e] tot i tenir el segment *-et*. És curiosa l'anomalia d'aquest mot, puix, igual que altres mots amb *b* inicial, s'han adaptat fonèticament cap a [b] > [v], i hom pronuncia [vi'ðet], semblantment a casos com [viʃi'klətə], el qual sí que ha adoptat una pronúncia amb [ə] per al mateix segment *-et*. El fet que es pronuncii amb [e] pot ser també per influència castellana, o per influència del francès, llengua d'origen d'aquest mot, però és més probable que a Mallorca aquest mot entràs a través del castellà que no del francès.

* *El mot «cervesa»*

Tot i que una minoria de la població catalanoparlant de Mallorca, generalment amb nocions sòlides de filologia catalana, realitza aquest mot [sər'vəzə], la pronunciació més estesa és [sər'vezə] o, més i tot, [sər'vesə]. La paraula prové d'un ètim llatí CEREVIŠĪAM (DCVB) o CEREVĒSIAM (DECat), llengua a la qual arribà a través del gèl·lic, del qual se n'espera una realització [sər'vəzə]. És probable, però, que la tradició de l'elaboració d'aquest licor es perdés a les nostres terres, desplaçat per vi,⁶ pels problemes de conservació que presentava. Així doncs, la

6. Agraesc al professor Josep Moran les seves valuoses aportacions en aquest aspecte. Em féu veure que al nostre país existia una tradició en l'elaboració d'aigua d'ordi, origen del nostre mot *orxata* (<HORDĒATAM), originàriament elaborada a partir d'aquell cereal. Els problemes de conservació de l'orxata n'expliquen la poca tradició (avui l'orxata no es fa d'ordi, sinó de xufles, tot i que en algunes zones del sud del

paraula *cervesa*, tot i existir en llatí, arribà probablement a èpoques modernes a través o bé del castellà (hipòtesi reforçada per la sordesa de la segona sibilant) o del català central, on la realització [sər'βeɜə] pot haver influït en la no realització amb [ʔ], etimològica, del mallorquí.

* *El mot «menys»*

Aquest mot té una etimologia MĪNUS, de la qual se n'esperaria una forma [ˈmən]. La presència de la palatal fa pensar que, tal com proposa el *DCVB*, l'etimologia ha de venir d'una forma *MĪNĪUS, amb incorporació analògica del sufix comparatiu llatí. Aquesta darrera forma sí que dóna lloc a una forma [ˈmən̪s]. Ara bé, aquest mot ha estat fortament desplaçat a tot el domini lingüístic pel castellanisme *menos*, tot i que al Principat és molt evident que l'esforç de normalització d'aquest mot ha donat els seus fruits. A Mallorca, però, la forma *menos* és ben viva, i conviu amb l'italianisme *manco* en expressions com ara «*més o manco*». Així i tot, la forma *menys* s'ha intentat recuperar també a Mallorca, i s'ha introduït amb una pronúncia general [ˈmeɲs], amb matisacions com [ˈmeɲʃ] (pròpia més aviat del català central) o [ˈmejns] (més d'acord amb els patrons de pronúncia d'aquests grups palatals en coda complexa en mallorquí). El que sí que és ben poc freqüent és una realització amb [ʔ], tot i que és la que correspon etimològicament. Evidentment, les raons d'aquesta pronúncia no es poden atribuir a castellanisme, ni tampoc es pot pensar que la palatal final hagi actuat tancant la vocal, puix que els exemples amb el grup [-əɲ] en posició final són abundants. Es pot pensar, doncs, que com que aquest mot ha estat introduït recentment, s'ha pres com a model la pronúncia principatina, que a l'àrea oriental es realitza amb [ɛ]. La

Principat encara s'elabora aigua d'ordi). El vi, que no presenta aquests problemes de conservació per l'elevat grau d'etanol que presenta, desplaçà probablement la cervesa, que amb la seva poca graduació es conservava amb major dificultat (d'aquí que es recorregués a d'altres solucions, com la introducció de conservants com el lúpul, causa del seu característic gust amarg). És probable que la tradició en l'elaboració de la cervesa al nostre país es reintroduís fins molt més tard, a l'època moderna, de la mà de mestres cervesers estrangers, com Damm o Moritz.

pronúncia amb [ʲe] mallorquina, i no amb [ʲɛ], s'explica per la percepció que tenen els mallorquins de la [ʲe] principatina, la qual, a orelles d'un mallorquí, és percebuda com a [ʲe], pel fet que la [ʲɛ] mallorquina és molt més oberta que la de la resta del català oriental (vegeu els paràgrafs següents). Així mateix, la pronúncia etimològica amb [ʲə] devia ser normal quan aquest mot no havia estat desplaçat pel castellanisme *menos*, car el *DCVB* recull la grafia antiga *manys*, prova inequívoca de la pronúncia d'aquest mot amb neutra tònica en temps passats.

* *Alguns topònims continentals*

Finalment, s'inclouen alguns topònims de l'àrea del català central que els mallorquins residents a Barcelona, o els de les Illes quan els pronuncien, solen realitzar regularment amb [ʲe], rarament en [ʲɛ] i molt rarament en [ʲə], tot i que aquesta darrera és la pronúncia que els correspondria etimològicament. Aquest fet demostra dues coses:

— En primer lloc, que el conjunt de paraules amb [ʲə] és tancat i no admet elements nous, com ja s'ha postulat a paràgrafs anteriors.

— En segon lloc, i, probablement, molt més interessant, que el so [ʲɛ] en la realització del català central es percep en mallorquí com a [ʲe]. De fet, la majoria dels mallorquins que resideixen a Barcelona i que han desterrat el fonema /ʲə/ per influència de la parla local, normalment realitzen [ʲe] les seves realitzacions prèvies en [ʲə], però no en [ʲɛ] com fa la població local. En exposar això, s'obri un enorme ventall d'aspectes interessants. S'ha de tenir present que els límits entre les vocals són molt mals d'establir, i que, com a molt, es poden donar uns rangs entre els quals la major part dels parlants senten una vocal o una altra, camps de dispersió que molt sovint se solapen entre vocals veïnes en funció del context fònic en què es realitzin. En aquest cas en concret, és fàcilment perceptible que el so de [ʲɛ] en mallorquí és clarament més obert que no en central. De fet, estrictament, el so s'acosta més a una realització [ʲɛ] o fins i tot [ʲæ] que no a la típica del central [ʲɛ]. Així mateix, la [ʲe] mallorquina és més oberta que en central. Això fa que el camp de dispersió de la [ʲe] mallorquina se sobreposin

al el de la [ɛ] central, per la qual cosa un mallorquí tot sovint percep la [ɛ] del català central com a [e], i, quan pronuncia un mot que en central presenta [ɛ], tot sovint realitza [e].

Aquestes dues afirmacions es poden comprovar en la pronúncia, entre els mallorquins, de dos topònims de l'àrea central, com *Maresme* i *Vallès*.

— El *Maresme*, que, d'altra banda, té una evolució curiosa: de MARĪTĪMAM > [mə'rəzmə] > [mə'rezmə] (central). La pronúncia general en català central és amb [ɛ], i entre els mallorquins residents a Barcelona, [e], molt i molt rarament [mə'rezmə], i encara més rarament [mə'rəzmə], pronúncia que s'adiu amb l'etimologia.

— El *Vallès*, mot que prové del llatí VALLEŒSEM, que es correspon amb una [ə] en mallorquí i amb una [ɛ] en central. Els mallorquins que viuen al Principat pronuncien gairebé sempre el topònim amb [e], molt rarament amb [ɛ], i encara molt més rarament amb [ə], tot i que el llinatge *Vallès* no és desconegut a Mallorca i es pronuncia amb [ə].

— Igualment passa amb el riu *Segre*, provinent del llatí SĪCŌREM > [seɣre] en català occidental. Per etimologia, la pronúncia illenca hauria de ser [səɣrə], denominació insòlita entre els mallorquins.

6. CONCLUSIONS

Les conclusions d'aquest treball ja s'han anat espigolant al llarg del seu desenvolupament. Es poden agrupar en els punts següents:

— El conjunt de paraules amb [ə] en mallorquí és tancat. Només admet com a elements nous alguns dels que entren amb el segment *-et*, si s'interpreta com un diminutiu.

— L'evolució històrica que ha donat lloc a [ə] ja no és productiva, i els elements nous de la llengua que haurien de dur, per llur etimologia, aquest so, entren o bé amb [e] o bé amb [ɛ].

— Tant la influència castellana com la del català oriental són claus per explicar la pronúncia amb [e] dels mots presentats. En el

primer cas, perquè és l'únic so possible per a una *e* d'aquell idioma, i en el segon, perquè l'element [ʎ] del català oriental és percebut pels mallorquins com a una [e], pel fet que la [ʎ] mallorquina té un grau d'obertura molt més gran que no la del català oriental, especialment de Barcelona.

JOAN IGNASI SERVERA VILA
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, A. M. i MOLL, F. DE B.: *Diccionari Català - Valencià - Balear*, Palma, Ed. Moll.
- BADIA, A. M. (1981): *Gramàtica històrica Catalana*, València, Tres i Quatre.
- COROMINES, J. (1990): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial.
- DUARTE, C. et al. (1984): *Gramàtica històrica del català*, Barcelona, Curial.
- GULSOY, J. (1993): *Estudis de gramàtica històrica València / Barcelona*, Institut Universitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLL, F. DE B. (1952): *Gramàtica històrica catalana*, Madrid, Gredos.
- VENY, J. (1986): *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- VENY, J. (1982): *Els parlars catalans*. 3a ed. corr. i augm., Palma, El Moll.